

Yttrande
Dnr Ju2021/03517
Regeringskansliet
Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Stockholm den 13 december 2021

Upphovsrätten på den digitala inre marknaden (Ds 2021:30)

Inledning

Svensk biblioteksförning arbetar för att öka kunskapen om bibliotekens uppgifter och funktioner, och för att stärka bibliotekens förutsättningar och möjligheter. Föreningens synpunkter utgår från ett brett kunskaps- och informationsfrihetsperspektiv på upphovsrätten. På grund av digitaliseringen är bibliotekens roll och funktion för närvarande föremål för förändring. Ett bibliotek går nu från att i huvudsak vara en fysisk plats där pappersböcker lånas ut till att bli en bred plattform för informationsutbyte och kunskapsskapande. Bibliotekens verksamheter är i hög grad sammankopplade och överlappande med verksamheter som bedrivs av skolor, universitet, museer, arkiv m.fl.

Olika typer av bibliotek (folkbibliotek, universitetsbibliotek etc.) har delvis olika roller och funktioner. Behoven i upphovsrättsligt hänseende kan därför variera. Som exempel kan nämnas att universitetsbiblioteken idag i stor utsträckning är inriktade på digitalt material och lägger en betydande del av sina budgetar på licenser för tillgång till databaser.

Föreningen välkomnar den öppna processen för genomförandet av direktivet om upphovsrätten på den digitala inre marknaden. Enligt föreningens mening har denna process bidragit till att förslaget till svenskt genomförande håller en hög kvalitet.

Föreningen har tidigare under processen lämnat synpunkter på genomförandet av artiklarna 3-12. Föreningen lämnar här synpunkter på genomförandet av artiklarna 3-7. Detta dokument följer promemorians numrering.

5 Nya inskränkningar i upphovsrätten

5.1 Allmänna utgångspunkter

Svensk biblioteksörening välkomnar den aviserade översynen av inskränkningarna i upphovsrättslagen. EU-domstolens praxis från senare år visar att yttrandefrihets- och informationsfrihetsintressen inte får korrekt genomslag vid tillämpningen av existerande inskränkningar i 2 kap. upphovsrättslagen.

Föreningen vill särskilt peka på behovet av moderna och flexibla inskränkningar för *forskningsverksamhet*. Svenska forskare har ofta problem i samband med internationella samarbeten med forskare i länder som har mer generösa forskningsundantag inom upphovsrätten. Föreningen förordar därför bl.a. att Sverige genomför artikel 5.3 a) i infosoc-direktivet på ett mer långtgående sätt.

Ett sådant forskningsundantag behövs också för att säkerställa att *resultatet* av text- och datautvinning med säkerhet ska kunna spridas, något som inte automatiskt garanteras genom att artiklarna 3 och 4 i DSM-direktivet genomförs. I många fall kan resultatet av sådan utvinning visserligen spridas utan begränsning eftersom resultatet inte innehåller element av det skyddade verket eller databasen, vilket innebär att det inte är fråga om något förfogande som omfattas av ensamrätten, men inom vissa forskningsområden (t.ex. lingvistik) kan det inte uteslutas att t.ex. databasskyddet skulle förhindra spridningen av forskningsresultatet. I sammanhanget bör även den s.k. open science-rörelsens ökade betydelse uppmärksammas. Denna rörelse strävar efter att mer än bara forskningspublikationer ska vara tillgängliga för forskarsamhället och den breda allmänheten (open access). Det handlar t.ex. om data, prover och programvara som gör det möjligt att kontrollera och bygga vidare på tidigare forskning. Detta ställer krav på ett brett forskningsundantag av det slag som möjliggörs i infosoc-direktivet.

En översyn av inskränkningarna i upphovsrättslagen bör även avse inskränkningarnas förhållande till *skyddet för tekniska åtgärder* i 6 a kap. Den befintliga lösningen i 52 f § upphovsrättslagen innebär att det i praktiken ofta kommer att vara svårt att utöva den föreslagna inskränkningen för text- och datautvinning för forskning.

Text- och datautvinning bygger på att stora mängder data enkelt kan inhämtas från många olika källor. Det är inte realistiskt att tro att sådan utvinning kommer att kunna ske om det krävs att den som vill utföra text- och datautvinningen, men som i strid med en inskränkingsbestämmelse förhindras att göra det av en teknisk skyddsåtgärd, måste väcka talan vid domstol mot den rättshavare som förhindrar detta.

Föreningen förordar därför en ordning som innebär att ett bibliotek eller en forskningsinstitution som på grund av en teknisk skyddsåtgärd förhindras att utföra en sådan data- och textutvinning som avses i artikel 3, ges rätt att bryta igenom en teknisk åtgärd om rättsinnehavaren inte möjliggör text- och datautvinningen inom 72 timmar efter det att biblioteket eller forskningsinstitutionen har påtalat hindret. En alternativ lösning är att underlåtenheten att avlägsna den otillåtna tekniska skyddsåtgärden på begäran leder till någon form av sanktion.

Slutligen bör det vid en översyn av upphovsrättslagens inskränkningar övervägas att göra fler inskränkningar *tvingande*.

5.2 Framställning av exemplar för text- och datautvinning

Svensk biblioteks förening tillstyrker i huvudsak förslagen.

Föreningen menar att det är rimligt att utgå från att data- och textutvinning som sker för *besökare och låntagares räkning* omfattas av den föreslagna inskränkningen i 15 b § upphovsrättslagens. Hela poängen med att inkludera bibliotek i den aktuella bestämmelsen skulle annars gå förlorad. Bibliotekens kärnverksamhet är att erbjuda service till sina besökare och låntagare.

Det är viktigt att det inte direkt eller indirekt sker en begränsning så att data- och textutvinningen måste utföras i vissa *lokaler*. Det är t.ex. vanligt att bibliotek har tillgång till relevant material, medan forskare disponerar den kraftfulla utrustning som behövs för själva utvinningen (eventuellt i form av en teknisk driftmiljö i en molntjänst).

Forskare ser redan exempel på att åtgärder för att försvåra eller omöjliggöra text- och datautvinning vidtas av rättighetshavare. Ofta handlar det om olika typer av begränsningar av mängden material som kan laddas ner under en viss tid etc. För att säkerställa att syftet med den aktuella inskränkningen ska kunna uppnås kan denna typ av åtgärder endast godtas tillfälligt och i extrema situationer. I de flesta fall utgör begränsningar av detta slag inte en effektiv åtgärd för att "*säkerställa integritet och säkerhet i nätverk och databaser*". Detta uttryck bör reserveras för åtgärder som skyddar mot obehörig åtkomst eller användning som rent teknisk hotar systemet eller kvaliteten hos det material som finns i systemet. Motsatt tolkning skulle innebära att en rättighetshavare systematiskt skulle kunna tillhandahålla ett underdimensionerat system och därigenom i praktiken förhindra text- och datautvinning enligt den föreslagna bestämmelsen (15 b §).

Föreningens ståndpunkter i dessa delar kan lämpligen påverka utformningen av de allmänna övervägandena eller författningskommentaren.

5.3 Användning av verk vid undervisning

Föreningen välkomnar den föreslagna inskränkningen grundläggande utformning, t.ex. att den även har gjorts tillämplig på analogt material och analoga förfoganden samt på undervisning som bedrivs i bibliotekslokaler.

Svensk biblioteks förening menar dock att utgångspunkten bör vara att inskränkningen är tillämplig även om det finns tillgängliga *avtalslicenser* på marknaden. För det första talar direktivets struktur och ordalydelse för en sådan inriktning. Inskränkningen (5.1) är huvudregeln och en ev. avtalslösning (5.2) är undantaget. Uttrycket "*särskilda användningar eller typer av verk*" talar för att det inte är möjligt att helt ersätta inskränkningen med avtalslösningar även om sådana finns på marknaden. I samma riktning talar exemplen på en licensordning får ges företräde ("*material som främst är avsett för utbildningsmarknaden eller notblad*"). Den föreslagna ordningen där avtalslösningar generellt ges försteg framför inskränkningen torde inte vara förenlig med EU-rätten.

För det andra skulle en ordning som i huvudsak bygger på en inskränkning bättre främja direktivets syfte att underlätta undervisningsverksamhet. Rättsinnehavarnas intressen tillgodoses – förutom genom ett undantag för material främst avsett för utbildningsmarknaden m.m. – genom inskränkningens begränsning till ”uteslutande illustrativt syfte”, dvs. verksamhet som ligger utanför det normala utnyttjandet av verket. För det tredje skapar en ordning som låter avtalslösningar slå ut inskränkningen bristande förutsebarhet för utbildningsinstitutionerna. Det är t.ex. svårt att ta ställning till om sådana ”lämpliga licenser” som ”täcker utbildningsinstitutionernas behov och särdrag finns lätt tillgängliga på marknaden”. Sammanfattningsvis förordar föreningen en ren inskränkingsbestämmelse.

Om den föreslagna ordningen ändå genomförs vill föreningen understryka direktivets krav på att erbjuda licenser ska täcka utbildningsanstaltens ”behov och särdrag” (artikel 5.2). En licensordning måste vara flexibel och diversifierad för att inskränkningen i första stycket inte ska gälla. Det handlar inte bara om att det måste finnas särskilda licenser för olika typer av utbildningsanstalter (grundskola, universitet etc.), utan även om att det t.ex. måste finnas utrymme för variation beträffande typ av utnyttjande och omfattning inom t.ex. gruppen universitet. Ett universitet ska t.ex. inte behöva teckna en licens som innefattar rätt till ett väsentligt större utnyttjande än vad det har behov av med beaktande av t.ex. typ av utbildning som bedrivs eller pedagogik som används.

Universitetsbiblioteken lägger en betydande andel av sina budgetar på licenser för databaser. Det huvudsakliga upphovsrättsliga utnyttjandet som sker i universitetens verksamhet är därmed i praktiken redan klarerat. För att täcka den begränsade kopiering av pappersmaterial som ändå måste ske i verksamheten är universitetsbiblioteken emellertid tvingade till att teckna den kostsamma avtalslicens som erbjuds på marknaden. Många bibliotek uppfattar att den inte är anpassad till deras behov och särdrag.

Det måste vidare finnas en robust ordning för prövning av om erbjuda licenser uppfyller direktivets krav på att de ska möta utbildningsanstalternas behov och särdrag. Det är inte rimligt att utbildningsinstitutioner ska riskera stämningar i efterhand om de gjort en felaktig bedömning i detta hänseende.

5.4 Framställning av exemplar för bevarandeändamål

Svensk biblioteksförening tillstyrker förslaget.

5.5 Gemensamma bestämmelser

Svensk biblioteksförening tillstyrker förslaget. Föreningen hänvisar emellertid till vad som har sagts i avsnitt 5.1 ovan om förhållandet mellan inskränkningar och tekniska åtgärder.

I detta ärende har generalsekreterare Karin Linder beslutat. Björn Orring har varit föredragande.